

VERENA MORITZ

Néhány gondolat a katonai titkosszolgálatok I. világháború előtti működéséről*

A katonai titkosszolgálatok I. világháború előtti működésének témája olyan kutatási terület, amelynek eddig nem szenteltek különösebben nagy figyelmet. Talán csak Alfred Redl ezredes ügye képez kivételt, de az esetet górcső alá véve itt is megállapíthatjuk, milyen fontos, hogy a titkosszolgálatok, illetve a titkosszolgálati tevékenységek történetét szélesebb összefüggésekbe helyezzük. Az I. világháborút megelőző titkosszolgálati ténykedések kutatásának kétségtelen deficitje ellenére nem tagadható, hogy manapság történészek – olykor történésznők is – egyre nagyobb számban tesznek kísérletet arra, hogy a katonai titkosszolgálatok többé-kevésbé izgalmas „árnyékvilágát” ne engedjék át kizárólag a leleplező újságírásnak, a memoárirodalomnak, a fikciós irodalomnak, illetve a filmgyártásnak. Ez a „fordulat” kétségkívül összefüggésben áll az „új hadtörténettel”, amely kiszabadította a hagyományos hadtörténetírást szűk keretei közül. További új impulzusok várhatóak annak a nagy figyelemnek köszönhetően, amely a 2014. évben az I. világháborút és annak előtörténetét övezi majd. Bizonyos értelemben felfedezés előtt áll a tágabb kontextus is. Utalhatunk itt például arra a kutatási projektre, amely Sönke Neitzel és Andreas Gestrich vezetésével a katonai hírszerzés 1900 és 1947 közötti történetével foglalkozik Németországban, Nagy-Britanniában és az Egyesült Államokban.¹

A német nyelvű térséghez képest az angolszász országok hosszabb tradícióra tekinthetnek vissza a titkosszolgálatok történetének feldolgozása terén. Sok publikáció azonban legfeljebb a tudományos ismeretterjesztés kategóriájába sorolható. Vitathatatlan ugyanakkor, hogy különösen az Egyesült Államokban viszonylag világos elképzelés alakult ki arról, mit is kell érteni tulajdonképpen az „Intelligence Studies” elnevezés alatt. A fogalomból levezetett definíció azonban, miszerint elsősorban „az ellenségről szerzett információkról” lenne szó, túlságosan beszűkíti a tárgyat. Már a Habsburg-hadsereg katonai titkosszolgálatának tagolása is, amely egyszerűsítve offenzív és defenzív hírszerzést különböztetett meg, egy sokkal szélesebb spektrumra utal. Ezen túlmenően szem előtt kell tartani a civil és a katonai érdekltségek, a különböző állami biztonsági apparátusok, valamint a

* A tanulmány a Budapesten, 2013. október 10-én, az Osztrák Kulturális Fórum, a bécsi Ludwig Boltzmann Intézet és az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontja közös konferenciáján elhangzott előadás szerkesztett változata.

¹ Vö. http://www.gerda-henkel-stiftung.de/?page_id=80594 (a letöltés ideje: 2013. nov. 21.).

katonai szervekkel bizonyos fokig konkuráló hatóságok közötti – részben szoros – összefonódásokat. Az említett szempontok figyelembe vételével kiszélesedik a kémkedés tematikája is – az I. világháborút megelőző időszakot tekintve ugyanúgy, mint a háború idején.²

Hogyan állunk azonban a titkosszolgálatok történetére vonatkozó forrásokkal az I. világháború előtt? Mihez tudnak nyúlni azok a történészek, akik ezzel a témával kívánnak foglalkozni? A forrásadottságok különbözőségét jól mutatja, ha összevetjük a releváns levéltárakat Moszkvában, illetve Bécsben. Amíg a moszkvai Hadtörténeti Levéltárban az orosz hadsereg titkosszolgálatára vonatkozó dokumentumok tömeges mennyisége állítja a kutatót komoly kihívások elé, addig a bécsi Kriegsarchivban a k. u. k. hadsereg titkosszolgálatának fellelhető anyagai – a moszkvaival összehasonlítva – rendkívüli hiányosságukkal nehezítik meg a történész feltáró munkáját. Az Evidenzbüro – tehát a katonai hírszerzés – iratanyaga közismert módon nagyon hézagos, az akták nagy részét az I. világháború végén tudatosan megsemmisítették. Ezt magából a k. u. k. hírszerzés utolsó főnökének, Maximilian Rongének a feljegyzéseiből tudjuk.³ Ennek ellenére e dokumentumok hiányát a hadi levéltár más állagainak bevonásával részben kompenzálni lehet. A vezérkar és a hadügyminisztérium aktái közt éppúgy találhatunk erre vonatkozó forrásokat, mint Ferenc József és a trónörökös katonai irodájának anyagaiban vagy más hagyatékokban, amelyek közül különösen Maximilian Ronge vonatkozó feljegyzéseit kell kiemelni.⁴ Különleges jelentőséggel bírnak ebben az összefüggésben a külügyminisztérium iratai is. Ez a szerv ugyan igen kelletlenül kapcsolódott be az Evidenzbüro tevékenységébe, de külföldön működő diplomatái révén szinte automatikusan a titkos ügynökök kapcsolattartójává, és *volens nolens* a különféle területeken folyó titkosszolgálati információszerzés részesévé vált.⁵ Ezen akták vizsgálata, legalábbis bizonyos kérdésekben, kiegyenlítheti az Evidenzbüro működésére vonatkozó fontos irategyüttesek hiányát. Részben a lokális szintű dokumentumok is alkalmasak arra, hogy az Evidenzbüro reszortjából hiányzó iratokat

2 *Wolfgang Krieger*: Geschichte der Geheimdienste. Von den Pharaonen bis zur CIA. Beck, München, 2009. 14.

3 Vö. ehhez Maximilian Ronge életrajzát is: *Verena Moritz–Hannes Leidinger–Gerhard Jagschitz*: Im Zentrum der Macht. Die vielen Gesichter des Geheimdienstchefs Maximilian Ronge. Residenz-Verlag, St. Pölten–Salzburg, 2007.

4 Az Osztrák Állami Levéltárban (Österreichisches Staatsarchiv – ÖStA) tehát figyelembe veendőek többek között az Evidenzbüro, a k. u. k. hadügyminisztérium, Ferenc Ferdinánd katonai irodája (Militärkanzlei Franz Ferdinand), Öfelsége katonai irodája (Militärkanzlei Seiner Majestät), a hadügyminisztérium elnöksége és a hadbíróági levéltár aktái, valamint elsősorban Maximilian Ronge és August Urbański hagyatéka. A szerző birtokában vannak ezen túl bizonyos anyagok Maximilian Ronge magánörökségéből, amelyeket Ronge unokája, prof. Gerhard Jagschitz bocsátott rendelkezésre.

5 Jelentősek ebből a szempontból a Házi, Udvari és Állami Levéltár (Haus-, Hof- und Staatsarchiv – HHStA) állományában a különböző követségek, ill. konzulátusok iratai, tehát nem csak kifejezetten a szentpétervári osztrák–magyar képviselőlet dokumentumai. Ezenkívül utalások találhatók titkosszolgálati anyagokra a Politikai Levéltár (Politisches Archiv – PA) „Personalia” gyűjteményében is.

pótolják, különösen ami a világháború kitörése előtti kémelhárítási intézkedéseket illeti.

A témába való bevezetéshez nélkülözhetetlen Albert Pethő 1998-ban közzétett munkája Ausztria–Magyarország titkosszolgálatáról a világháborúban, amely megbízható kiindulópont a tárgykör további vizsgálatához, bár meg kell jegyeznünk, a szerző olyan szemléletmódot képvisel, amely – például a nemzeti törekvések megítélésében – semmiben sem különbözik az egykori k. u. k. tisztek véleményétől. Pethő, amint a könyv címében is utal rá, az 1914 és 1918 közötti éveket helyezte vizsgálatainak középpontjába, habár terjedelmes szövegrészeket szentel a világháború kitörése előtti éveknél is.⁶ Ezekben nem csekély teret kapnak az Evidenzbüro munkamódszerei, illetve a titkosszolgálati tisztek működésének keretfeltételei. Hangsúlyoznunk kell, hogy mind Maximilian Ronge, mind egy sereg más szerző, miközben azon fáradoztak, hogy 1918 után napvilágot látott publikációikkal figyelmet keltsenek, nem győzték hangsúlyozni, hogy a titkosszolgálati munka nem mindig volt különösebben látványos. Ennek ellenére természetesen a „szenzációk” kerültek a középpontba, a feltűnést keltő esetek, amelyek a titkosszolgálati tevékenység mindennapjait a háttérbe szorították. Ezeket a mindennapokat pedig leginkább az íróasztal mögötti munka jellemezte. A katonai attasék jelentései, újságcikkek vagy más, az ellenséges hadseregekről nyilvánosan hozzáférhető információk jelentették a legfontosabb forrásokat a hírszerző tisztek számára. A titkosszolgálatok legfontosabb feladatai közé tartozott mind 1914 előtt és után a megszerzett információk kiértékelése, majd feldolgozása. Arról azonban, hogy mennyire voltak értékesek az adott információk, még az Evidenzbüro, illetve később a k. u. k. hadsereg hírszerző részlegének tisztjei sem voltak egy véleményen. Az a tény többé-kevésbé ismert, hogy ez ügyben alapvető felfogásbeli különbség volt a külügyminisztérium és a vezérkar között. Az osztrák–magyar diplomata általánosságban és elvileg is megkérdőjelezték az ügynökök, spiclik és egyéb, ahogy nevezték, „kétes csöcselék” alkalmazásának ésszerűségét. A Habsburg Birodalom belgrádi diplomáciai képviselőjén az erre vonatkozó aggályokat 1912 elején papírra is vetették. Érvelésük szerint katonai részről is megerősítették, hogy „ennek az egész hírszolgálatnak az értéke nagyon kérdéses”.⁷ Szerintük a beérkezett információk 99 százaléka vagy nem felel meg a valóságnak, vagy teljesen érdekte-

6 *Albert Pethő*: Agenten für den Doppeladler. Österreich–Ungarns Geheimer Dienst im Weltkrieg. Stocker, Graz–Stuttgart, 1998. Ld. ezen túl Németország vonatkozásában *Friedhelm Koopmann*: Diplomatie und Reichsinteresse. Das Geheimdienstkalkül in der deutschen Außenpolitik 1914 bis 1917. Lang, Frankfurt am Main, 1990., továbbá a *Journal of Intelligence History* Markus Pöhlmann által kiadott tematikus számát a német hírszerzésről 1914–1918 között: 5. (2005) 2. sz., valamint a *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains* folyóirat „Renseignement et espionnage en 1914–1918” c. tematikus számát (nr. 232. [2008]), amely tartalmazza Siegfried Beer tanulmányát: Les services du renseignement habsbourgeois ont-ils échoué? La défaite des services du renseignement austro-hongrois dans la Première Guerre mondiale (uo. 73–86.). Vö. még *Thomas Boghardt*: Spies of the Kaiser. German Covert Operations in Great Britain during the First World War Era. Palgrave Macmillan, Basingstoke, 2004.

7 Az Osztrák–Magyar Monarchia belgrádi diplomáciai képviselője Ladislaus Freiherr von Müllernek. 1912. február 26. ÖStA HHStA PA I. Personalia Kt. 783.

len, a Bécsben rendelkezésre álló térképészeti anyag – például Szerbiáról – pedig valamennyivel még pontosabb is, mint az, ami fizetett ügynököktől származik.⁸ Maximilian Ronge a „külső” megfigyelők részéről megfogalmazott ilyenén kritikát nem egyszerűen bosszantó és nélkülözhető akadékoskodásnak tekintette, hanem alkalomnak is arra, hogy felhívja a figyelmet a kémiszolgálat professzionalizálásának szükségességére. Ez a követelés ugyanakkor összefonódott a hírszerzési költségvetés emelésének igényével. Ennyiben jól lehetett a „titkosszolgálati fiaskókat” arra használni, hogy a felettesek felé demonstrálják a reformok szükségességét, többé-kevésbé meggyőző érveket felsorakoztatva a rendelkezésre álló pénzügyi források bővítése érdekében.

Ebben az összefüggésben le kell szögezni, hogy a hírszerzési tevékenységnek nagyjából a 19. és 20. század fordulójától tapasztalható általános professzionalizálódása – amelyet Maximilian Ronge elő akart mozdítani – és a hivatali apparátus ehhez kapcsolódó differenciálódása elválaszthatatlan a feltörekvő nacionalizmus keretében megerősödő „hazafias közösség” eszméjétől. Azok a tendenciák, amelyek az egyes „alattvalót”, illetve polgárt szorosabban kötötték a „hazafiúi közösséghez”, a homogenizáció jelenségére is utalnak, amely aztán – különösen krízishelyzetekben – a „mások”, az állítólag nem integrálható csoportok erőteljesebb kirekesztéséhez vezetett.⁹ Ilyen válsághelyzetekből, vagyis különféle fenyegetettségi helyzetekből pedig 1914 előtt volt elegendő. Ez a körülmény a titkosszolgálatok történetének bizonyos társadalmi alkotóelemeire is ráirányítja a figyelmet, olyan témákra, mint az ellenségek kialakulása vagy a propaganda. Már jóval 1914 előtt beszélhetünk – főként az európai kontinens vonatkozásában – egyfajta mesterségesen keltett „spionitusról”, a kémekkel és árulókkal szembeni fokozott félelmi állapotról, legyen az akár belső, akár külső eredetű fenyegetettség. Nagy-Britanniában például lélegzetelállító összeesküvés-elméletekkel és félelmet keltő híresztelésekkel riogatták a közvéleményt. 1900 után óriási példányszámban kelttek el a királyság elleni közelgő invázióról szóló rémtörténetek. Írók és zurnalisták fényesen kerestek azzal, hogy ellenséges földalatti szervezetekről számoltak be. Az elbeszélések középpontjában II. Vilmos császár ügynökei álltak mint regényes gonosztevők, habár kétségtelen, hogy e kereskedelmi célú publikációk egy kényes pontra is rámutattak, nevezetesen Anglia sebezhetőségének kérdésére. Ennek fényében – vagyis a fokozott védelmi képesség szükségességére való tekintettel – értékelendők mindazok a viták, amelyek a katonai reformok, a fegyverkezés, illetve a hadviselés törvényi keretfeltételei körül forogtak. Ez érvényes volt mind Ausztria–Magyarország, mind természetesen a cári birodalom esetében is, ahol az orosz–japán háború további impulzust adott a katonai reformoknak.

Összességében nem lehet figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a 19. század utolsó negyedében megváltozott európai hatalmi konstellációk és az ebből eredő tömbképződések következtében az államok politikáját és külpolitikai törekvé-

8 Uo.

9 Verena Moritz–Hannes Leidinger: Oberst Redl. Der Spionagefall, der Skandal, die Fakten. Residenz-Verlag, St. Pölten–Salzburg–Wien, 2012. 258. sk. és 269. sk.

seit illetően fellépő kölcsönös bizonytalanságok a „titkos szolgálatok” felértékelődéséhez vezettek.¹⁰ Ezen túlmenően a hírszerző szolgálatok felemelkedése egybeesett forradalmi jelentőségű technikai újítások megjelenésével is, ami nagymértékben hatást gyakorolt az információk megszerzésére és továbbítására. A titkosszolgálatok 1914 előtti történetével való foglalkozás során erről sem szabad megfeledkezni.

Az úgynevezett „sötétben folyó háború”, amely 1914 előtt zajlott, kétségtelenül szerteágazó volt, számos különböző formát öltött, és nem kevés konfliktusterületet ölelt fel. Ebből a szempontból kétségkívül Olaszország és a dunai monarchia kapcsolatai voltak nagyon különösek. Az Olasz Királyság, amely a hármasszövetség tagja volt, 1902-ben hivatalosan lemondott a Franciaország elleni bármilyen kémkedésről, és a későbbiekben annál inkább érdeklődni kezdett a Habsburg-hadsereg titkai iránt. Az olaszok egészen jól együttműködtek az oroszokkal. Alekszandr Alekszandrovics Szamoljo, aki bizonyos értelemben Redl orosz összekötőtisztje volt, emlékirataiban egyenesen az olasz titkosszolgálati tisztekkel való harmonikus együttműködésről számol be.¹¹ Ezenkívül k. u. k. tisztek is az olaszok kezére játszottak, például egy fiatal hadnagyot, bizonyos Waldemar Firbast 1906-ban ezért többévi börtönbüntetésre ítélték.¹² Nem szabad arról sem megfeledkezni, hogy maga Redl is az olaszok szolgálatában állt. Egy olasz titkosszolgálati tiszt jelentései szerint az ezredes röviddel leleplezése előtt is kapcsolatban volt vele.¹³ Mindenesetre az Evidenzbüro nyilvánvalóan tisztában volt azzal, hogy Olaszország a szövetségi kapcsolaton túlmutató érdeklődést mutatott az osztrák–magyar hadsereg iránt. A bizalmatlanság olyannyira jelen volt, hogy még az olasz állampolgárok által az Alpokban vásárolt havasi szállások is gyanút keltettek. Az Evidenzbüro azt feltételezte, hogy ezek az építmények kémlelő posztként szolgálnak, hogy azokból a szomszédságról információkat szerezzenek.

Ismeretes módon – nem utolsósorban az Evidenzbüro szemszögéből – nem csak az Olaszországgal való viszony volt feszültségekkel terhes. Bosznia és Hercegovina annexiójával a Balkán lett a legfontosabb válsággóc, bár Szerbia már 1903-tól fokozottan a titkosszolgálat látókörébe került, az akkoriban lezajlott jelentős változások miatt. Hordliczka ezredes, az Evidenzbüro főnöke, aki öt éven keresztül (1901-ig) Belgrádban volt katonai attasé, erőteljesen szorgalmazta a hírszerzőszolgálat kiépítését Szerbia és Montenegró irányába. Az annexió válság során az úgynevezett fokozott hírszerző tevékenység dominált, habár a szerbek – Maximilian Ronge megállapítása szerint – a kémelhárításban szerfelett ügyesnek bizonyultak; számos osztrák ügynököt letartóztattak. Az efféle kudarcok ellenére mégis sikerült a szerb hadsereg erejét viszonylag pontosan meghatározni. Azt azonban, hogy az Evidenzbüro milyen tevékenységet fejtett ki az annexió krízis

10 *Krieger, W.*: i. m. (2. jz.) 146. sk.

11 *Vö. A. Szamoljo: Dve zszizni.* Lenizdat, Leningrád, 1963.

12 *Vö. Moritz, V.–Leidinger, H.*: i. m. (9. jz.) 28., 33.

13 *Vö. John R. Schindler: Redl – Spy of the Century.* International Journal of Intelligence and Counterintelligence 18. (2005) 3. sz. 483–507.

idején, nem tudjuk pontosan. Erről szóló információink leginkább Maximilian Ronge írásából származnak, akinek nyilván az állt érdekében, hogy az Evidenzbüro tevékenysége ne jelenjen meg túl negatív fényben. Mindenesetre emlékezetesek maradtak – Ronge nagy bosszúságára – az Evidenzbüro látványos kudarcai, amelyek 1909-ben az ügynevezett Friedjung-perben különösen drasztikusan napfényre kerültek.¹⁴ A szerbek kiválóan művelték a dezinformáció mesterségét, és az Evidenzbüro nem bizonyult ügyesnek ezen a téren. Ezenkívül – Maximilian Ronge felfogása szerint – baljóslatú szövetség jött létre a dunai monarchiával szemben álló olyasfajta nemzeti erők között, amelyeket legkésőbb az I. világháború kitörése után a „belső fronthoz” soroltak. Ebben a vonatkozásban ki kell emelni Thomas Masaryk esetét, aki az ügynevezett horvát–szerb koalíció elleni hazaárulási perben a vádlottakat képviselte, és be tudta bizonyítani, hogy az állítólagos kémkedési anyagok egyszerűen hamisítványok voltak. Az a gyűlölet, amelyet Maximilian Ronge és sok más tiszt a csehek irányában tanúsított, nem kis részben az efféle esetekből táplálkozott.

A világháború előtt működött titkos szövetségek jellemzésével összefüggésben Albert Pethő arra a következtetésre jut, hogy a dunai monarchiában nemcsak Oroszországgal, hanem Szerbiával és annak aktivitásával kapcsolatban is „rémisztően rosszul” voltak értesülve. Az első Balkán-háború kitörésekor például Bécsnek nem voltak olyan információi, amelyek birtokában valós képet tudtak volna alkotni arról, mi zajlik valójában a szerb határ túloldalán. A bűntést gyorsan megtalálták Aehrenthal külügyminiszter személyében. Utasításai „a diplomáciai és a katonai hírszerzés elszigetelésére” irányultak – kritizálta a diplomácia irányítóját az Evidenzbüro.¹⁵ Természetesen voltak más okai is a titkosszolgálat sikertelenségének. Maximilian Ronge számára kétségtelen volt a hatóságok mulasztása abban, hogy nem szálltak szembe megfelelően a „nacionalista üzemekkel”, és nem torolták meg kellően a kém-, illetve árulási ügyeket. Ronge minden lehetséges alkalommal követelte, hogy a „kémkedés” tényállására vonatkozó büntetési tételeket emeljék meg, a megfelelően elrettentő hatás elérése érdekében.

Már az I. világháború kitörése előtt az általános gyanakvás árnyéka vetült a Monarchia népeinek egyikére-másikára. Ez különösen Galícia esetében volt így. Az ottani lakosság tényleges vagy vélelmezett illojalitása az Evidenzbüro megítélése szerint annál súlyosabban esett a latba, mivel az Oroszország elleni kémtevékenység 1903 után nagyjában-egészében holtpontra jutott. Legalábbis Maximilian Ronge így ítélte meg a helyzetet.

Habár úgy gondolom, hogy a Redl esetéről megjelent legújabb könyv fontos ismeretekkel és reflexiókkal gazdagította az elsősorban Maximilian Ronge nézetei által formált képet az 1914 előtti k. u. k. titkosszolgálatról, véleményem szerint továbbra is hiányzik Ausztria–Magyarország I. világháború előtti katonai titkosszolgálatának átfogó története. Érvényes ez az osztrák–magyar titkosszolgálat és a cári birodalom (valamint más államok) kémtevékenységének – megítélésem

¹⁴ Pethő, A.: i. m. (6. jz.) 36., 242.

¹⁵ Uo.250. sk.

szerint – izgalmas összehasonlítására is az I. világháború előtt. Itt főleg a titkosszolgálati tevékenység alapján történő kölcsönös megfigyelést és helyzetmegítélést kellene vizsgálni, ezt pedig nemcsak az „új hadtörténet” keretei közé kellene illeszteni, hanem össze kellene kapcsolni a „nemzetközi kapcsolatok” történetével, illetve a sztereotípa- és ellenségkép-kutatással. A különféle titkosszolgálati tevékenységekből, valamint a külpolitikai és katonai döntéshozók reakcióiból kiindulva, amelyek a potenciális katonai ellenfélre vonatkozó titkos, hírszerzési, valamint egyéb forrásokból származó információkon alapultak, messzemenő konzekvenciákra lehet felhívni a figyelmet. Ezek nemcsak a katonai megfontolásokra, illetve a tervezésre, a külpolitikai koncepciókra és megfontolásokra terjedtek ki, továbbá nemcsak az adott másik állammal szembeni közvéleményre és annak „alakítására” hatottak, hanem magukban foglalták a tényleges vagy mesterségesen szított fenyegetési jelenségek kérdését is. Ezeken az ügyeken keresztül pontosan lehet tanulmányozni a titkosszolgálati információk vagy tevékenységek instrumentálisálásának problémáját.

Különösen érdekes lehet végül Ausztria–Magyarország és a cári birodalom, továbbá Olaszország és Szerbia bilaterális kapcsolatainak értékelése egy harmadik fél részéről. Ezáltal tanulságos bepillantást nyerhetünk a szövetségi politikákba az I. világháború előestéjén.

Megfelelő figyelmet kell fordítanunk továbbá a titkosszolgálati tevékenységek szereplőire, azok céljaira és indítékaira is. A megbízókat – tehát a „szolgálatok” vezetőit, munkatársait, vagy éppen a katonai attasékat – éppen úgy szemügyre kell venni tevékenységi körük és értékrendjük szempontjából, mint a megbízottakat. A téma feldolgozása során így lehet a „spionok”, illetve ügynökök társadalmi és szellemi miliőjét feltárni, és megvilágítani tényleges részvételüket a titkosszolgálatok „üzletmenetében”. Ebből a szempontból tehát a társadalom-, kultúr- és mentalitástörténetet, sőt bizonyos módon a „mindennapok történetét” is gazdagíthatják e kutatások.

A különböző országok titkosszolgálateival való foglalkozás az I. világháború kitörése előtti időszakban ezek szerint különböző szinteken hasznosan járulhat hozzá az „öskatasztrófa” előfeltételeinek jobb megértéséhez. A titkosszolgálatok története végre oda kerülhet, ahová véleményem szerint tartozik: a történettudományhoz, távol a „rejtjel-szakértősködéstől” vagy a hatásvadász „szórakoztató irodalomtól”. Akkor talán feleletkaphatunk olyan kérdésekre, amelyeket eddig nem lehetett komolyan megválaszolni.¹⁶

(Fordította: Dömötörfi Tibor)

16 Vö. a titkosszolgálatok történetének kérdéséhez Ausztria–Magyarország és a cári Oroszország példáján: *Verena Moritz*: Militärische Nachrichtendienste vor dem Ersten Weltkrieg. Voraussetzungen und Perspektiven einer Geschichte wechselseitiger Wahrnehmungen und Einschätzungen am Beispiel Österreich–Ungarn und des Zarenreiches. In: *Frontwechsel. Österreich–Ungarns „Großer Krieg” im Vergleich*. Hrsg. Wolfram Dornik–Julia Walleczek-Fritz–Stefan Wedrac. Böhlau, Wien–Köln–Graz, 2014.

VERENA MORITZ
SOME THOUGHTS ABOUT THE ACTIVITY OF MILITARY INTELLIGENCE
SERVICES BEFORE WORLD WAR I

Most of the documents which had been produced at the Evidenzbüro, the military secret service of the Austro–Hungarian Monarchy, were destroyed at the end of World War I. The missing documents are only partially supplemented by the other parts of the Military Archives. Yet the written legacy of Maximilian Ronge, last head of the Evidenzbüro, reveals a lot about the functioning of the services.

The Austro–Hungarian diplomacy despised the work of the secret services, and claimed that their information were unreliable. In reality, information gathering became increasingly professional around the turn of the 19th and 20th centuries, and this process also influenced the Evidenzbüro. Political changes were quickly reflected in the activities of the secret services. After 1902 Italy increased the intensity of its intelligence activities against the Monarchy. After 1903 the Evidenzbüro likewise speeded up its own work with regard to Serbia and Montenegro, yet their information about the state of the Serbian army was very limited at the start of the war. The secret service regarded the peoples of the multiethnic Empire as disloyal to the Monarchy, especially the Galicians, who were treated as attached to Russia.